

SATURS

Priekšvārds	11
1. Mantojuma jēdziens	14
1.1. Mantojuma vispārīgs raksturojums	14
<i>Mantojuma tiesības 14; Mantinieks 15; Mantotspēja 19;</i>	
<i>Mantojums kā juridiska persona 20; Aicinājums mantot 20</i>	
1.2. Mantojums kā kopība.....	22
<i>Mantojuma definīcija 22</i>	
1.3. Mantojuma iegūšanas sekas	24
<i>Īpašuma tiesību pāreja mantošanas ceļā 24; Mantojuma atstājēja</i>	
<i>prasījumu, tiesību un saistību pāreja uz mantinieku 27; Mantojums</i>	
<i>un uzņēmējdarbība 34; Intelektuālā īpašuma objektu</i>	
<i>mantošana 35; Nacionalizētās vai citādi nelikumīgi atņemtās</i>	
<i>mantas atgūšana 38</i>	
2. Mantojuma atklāšanās, apsardzība un aizgādība	40
2.1. Mantojuma atklāšanās.....	40
<i>Mantojuma atklāšanās nozīme 40; Mantojuma atklāšanās</i>	
<i>pamats 41; Par tiesiska rakstura interesi, iesniedzot pieteikumu</i>	
<i>izsludināt par mirušu 43; Mantojuma atklāšanās laiks 44; Par</i>	
<i>personas nāves konstatēšanu noteiktā laikā un noteiktos</i>	
<i>apstākļos 45; Par mantojuma atklāšanās brīdi 46</i>	
2.2. Mantojuma apsardzība	50
<i>Mantojuma apsardzības nepieciešamība 50; Mantojuma</i>	
<i>apsardzības piekritība un pamats 50; Personas, kuras var lūgt</i>	
<i>apsargāt mirušā mantu 52; Ārzemēs mirušu Latvijas Republikas</i>	
<i>pilsoņu mantisko interešu aizstāvība 53; Starptautiskie līgumi,</i>	
<i>kuros paredzēta mantojuma apsardzība 53; Mantojuma</i>	
<i>apsardzības līdzekļi 54; Mantojamās mantas aizzīmogošanas</i>	
<i>pamats 55; Personas, kas izdara aizzīmogošanu 55;</i>	
<i>Aizzīmogošanas liecinieki 55; Aizzīmogošanas objekti 55;</i>	
<i>Aizzīmogošanas kārtība 55; Aizzīmogošanas procesuālā</i>	
<i>noformēšana 56; Zīmogu noņemšana 56; Mantojamās mantas</i>	
<i>aprakstīšana 57; Kārtība, kādā mantojamās mantas aprakstīšanu</i>	
<i>izdara pagasttiesa 57; Aizzīmogotas vai aprakstītas mantas</i>	
<i>glabāšana 58</i>	
2.3. Aizgādība mantojumam	59
<i>Mantojuma aizgādības nozīme 59; Mantojuma aizgādības</i>	
<i>nodibināšana 59; Aizgādņu izraudzīšana, apstiprināšana un</i>	
<i>iecelšana 60; Mantojuma aizgādņa tiesiskais stāvoklis 64;</i>	
<i>Mantojuma aizgādņa norēķinu došana bāriņtiesai 65; Pārvaldības</i>	
<i>izdevumi 67; Aizgādņa pienākums sastādīt mantojuma</i>	
<i>sarakstu 67; Aizgādības izbeigšanās 68; Aizgādņa un testamenta</i>	
<i>izpildītāja savstarpējās attiecības</i>	73

3. Likumiskā mantošana	75
3.1. Likumiskās mantošanas vispārīgs raksturojums	75
<i>Mantinieku loks</i>	75
3.2. Laulāto mantošana	76
<i>Laulāto mantiskās attiecības</i>	76;
<i>Pārdzīvojušā laulātā mantojuma tiesība</i>	89;
<i>Pārdzīvojušā laulātā daļa mantojumā</i>	90
3.3. Asinsradinieku un adoptēto mantošana	96
<i>Likumiskā mantojuma tiesība un radniecība</i>	96;
<i>Paternitātes noteikšana mantošanai</i>	98;
<i>Ar adopciju saistītā mantošana</i>	100;
<i>Mantojuma daļu noteikšana vairākkārtējā radniecībā</i>	103
3.4. Mantošanas kārtība	104
<i>Likumisko mantinieku šķiras</i>	104;
<i>Pārstāvības tiesība</i>	105;
<i>Ja kādā šķirā atkrīt pirms citiem aicinātais mantinieks</i>	110;
<i>Radniecības tuvuma saistība ar mantojuma atklāšanās laiku</i>	114;
<i>Mantojuma dalīšana mantinieku līnijās</i>	116;
<i>Radniecības pakāpju noteikšanas tabula</i>	117
4. Testamentārā mantošana	118
4.1. Testamentārās mantošanas vispārīgi noteikumi	118
<i>Testamentārās mantošanas veidošanās</i>	118;
<i>Testamentārās mantošanas nozīme</i>	122
4.2. Spēja taisīt testamentu	125
<i>Personas, kas var taisīt testamentu</i>	125;
<i>Ja testaments taisīts alkohola reibumā vai narkotiku iespaidā</i>	125
4.3. Neatraidāmie mantinieki un neatņemamā daļa	127
<i>Neatraidāmo mantinieku institūta attīstība</i>	127;
<i>Testatora brīvas gribas ierobežojums Civillikumā un neatraidāmo mantinieku loks</i>	128;
<i>Neatņemamās daļas noteikšana</i>	129;
<i>Ja neatraidāmais mantinieks ir pirmmantinieks vai pēcmantinieks</i>	132;
<i>Mantojuma nenovēlētās daļas mantošana</i>	132
4.4. Atstumšana no mantojuma	136
<i>Atstumšana no mantojuma romiešu tiesībās</i>	136;
<i>Atstumšana no mantojuma Vietējo civillikumu kopojumā</i>	137;
<i>Atstumšana no mantojuma Civilt kodeksā</i>	139;
<i>Atstumšana no mantojuma Civillikumā</i>	139;
<i>Atstumšanas no mantojuma atšķirība no mantojuma vai legāta atraušanas necienīgām personām</i>	144
4.5. Testamenta forma	145
4.5.1. Vispārīgi noteikumi	145
<i>Testamenta formas nozīme</i>	145;
<i>Testamenta spēks, ja tas taisīts līdz 1992.gada 1.septembrim</i>	146
4.5.2. Publiski testamenti	153
<i>Publiska testamenta taisīšana</i>	153;
<i>Privāts testaments iegūst publiskā testamentu raksturu</i>	154;
<i>Kristapa Morberga testaments</i>	155

4.5.3. Privāti testamenti.....161
Privāta testamenta liecinieki 161; *Privāta testamenta parakstīšana* 162; *Pašrocīgs testaments* 169; *Pašrocīga testamenta paraugi* 171; *Privāta testamenta taisīšanas valoda* 172; *Izlabojumi, svītrojumi, izdzēsumi, izlaidumi un kļūdaini vārdi testamentā* 172; *Nepabeigts testaments* 173

4.5.4. Privilēģēti testamenti174
Privilēģēto testamentu juridiskā būtība 174; *Mutisks testaments* 175; *Rakstisks privilēģētais testaments* 181

4.6. Testamenta saturs.....184
Patiesās gribas izteikšana 184

4.7. Mantinieka un pēcmantinieka iecelšana, substitūcija.
Novēļējumi vispārņoderīgiem un labdarīgiem mērķiem.....186

4.7.1. Mantinieka iecelšana.....186
Mantinieka iecelšanas forma 186; *Viena mantinieka iecēlums* 186; *Vairāku mantinieku iecēlums* 187

4.7.2. Substitūcija.....188
Īss apskats par substitūcijas institūta attīstību 188; *Substitūcijas gadījumi Civillikumā* 191; *Substitūcija legatāriem, pēcmantiniekiem un līgumiskiem mantiniekiem* 197; *Substitūtu iecelšanas daudzveidība* 199; *Substitūta mantojamā daļa* 199; *Substitūcijas izbeigšanās* 200

4.7.3. Pēcmantinieka iecelšana201
Pēcmantinieka jēdziens 201; *Rīkojuma priekšmets* 203; *Mantojuma izdošanas laiks* 204; *Pirmmantinieka tiesības, šo tiesību ierobežojumi un atbildība* 205; *Brīdis, kad pēcmantinieks iegūst mantojumu* 206

4.7.4. Novēļējumi vispārņoderīgiem un labdarīgiem mērķiem.....207
Novēļējuma vispārīgi noteikumi 207; *Mantojuma pārvaldīšana* 208; *Ja novēļējuma mērķis nav sasniedzams* 208; *Tiesas darbība, ja testamentā ir novēļējums vispārņoderīgiem un labdarīgiem mērķiem* 208

4.8. Legāti210
Legāta jēdziens 210; *Legāta dalībnieki* 212; *Prelegāts* 212; *Legāta tiesiskās sekas* 213; *Legāta iegūšana un atraidīšana* 214; *Legāta izpildīšana* 214; *Atsevišķie legātu veidi* 215; *Legāta samazināšana* 218

4.9. Nosacījumi un citi pēdējās gribas rīkojumu aprobežojumi220
Nosacīti pēdējās gribas rīkojumi 220; *Termiņa apzīmējums pēdējās gribas rīkojumos* 222; *Citi pēdējās gribas rīkojumu aprobežojumi* 223

4.10. Savstarpēji testamenti224
Savstarpēja testamenta jēdziens 224; *Savstarpēja testamenta atsaukšana* 229; *Sekas, ja mirst viens no savstarpēja testamenta taisītājiem* 230; *Legāti savstarpējā testamentā* 230

4.11. Pēdējās gribas rīkojumu izpildīšana.....	231
4.11.1. Testamenta pierādījumi.....	231
<i>Publiska testamenta īstuma pierādījumi 231; Privāta testamenta īstuma pierādījumi 231; Prasība izdot testamentu 231</i>	
4.11.2. Testamenta izpildīšana.....	232
<i>Testamenta izpildītājs kā sevišķs tiesību institūts 232; Testamenta izpildītāja iecelšana 232; Testamenta izpildītāja tiesības un pienākumi 235; Testamenta izpildīšanas izdevumu atlīdzināšana 237; Testamenta izpildītāja atcelšana 238</i>	
4.11.3. Pēdējās gribas rīkojumu iztulkošana.....	238
<i>Vispārējie noteikumi 238; Sevišķie noteikumi pēdējās gribas rīkojuma iztulkošanai 239</i>	
4.12. Testamenta apstrīdēšana.....	240
<i>Ieinteresētās personas, kas var apstrīdēt testamentu 240; Testamenta apstrīdēšanas personiskais raksturs 240; Par nodrošinājumu mantojuma pareizai pārvaldīšanai un varbūtējai izdošanai 240</i>	
5. Līgumiskā mantošana.....	241
5.1. Līgumiskās mantošanas veidi un mantojuma līgums.....	241
<i>Mantojuma līguma vispārējs raksturojums 241; Mantojuma līguma jēdziens 241; Spēja noslēgt mantojuma līgumu 242; Neatraidāmo mantinieku tiesība apstrīdēt mantojuma līgumu 242; Mantojuma līguma apliecināšana un spēks pret trešām personām 243; Citi mantojuma līguma noteikumi 245</i>	
5.2. Mantojuma līguma sekas.....	246
<i>Mantojuma līguma priekšmets 246; Līgumiskā mantinieka tiesības un pienākumi 247; Līgumiskā mantinieka mantojuma tiesības izbeigšanās 247; Mantojuma līgums trešās personas labā 248; Mantojuma līgumu paraugi 248</i>	
6. Mantojuma pieņemšana.....	252
6.1. Mantojuma pieņemšanas un iegūšanas tiesiskais regulējums.....	252
<i>Mantojuma iegūšanas sistēmas 252; Mantojuma pieņemšanas un iegūšanas tiesiskais regulējums Civill kodeksā 253; Mantojuma iegūšanas nosacījumi 254; Gribas izteikšana pieņemt mantojumu 256; Gribas izteikšanas veidi 256; Mantot gribas izteikšana caur vietnieku 258; Promesošam piekritušā mantojuma pieņemšana 259; Mantojuma pieņemšanas termiņi 261; Faktiskā valdījuma ietekme uz mantojuma pieņemšanu 262; Mantojuma pieņemšanas tiesību pāreja mantot aicinātā nāves gadījumā (transmisija) 264; Tiesības pārliecināties par mantojuma sastāvu 266; Mantinieka attieksme pret mantojuma pieņemšanu pēc kreditoru, legatāru vai substitūtu un pēcmantinieku pieprasījuma 266; Gribas izteikuma par mantojuma pieņemšanu nosacījumi 267; Maldība mantojuma pieņemšanā 271; Mantojuma pieņemšanas fakta konstatēšana 272</i>	

6.2. Mantojuma pieņemšana ar inventāra tiesību	278
<i>Inventāra tiesības vispārīgs raksturojums 278; Mantojuma pieņemšana tikai ar inventāra tiesību 279; Termins pieteikumam par mantojuma pieņemšanu ar inventāra tiesību 280; Inventāra saraksts 281; Mantojuma atdalīšana no mantinieka paša mantas 282</i>	
7. Mantojuma tiesības izbeigšanās un zaudēšana	284
7.1. Mantojuma tiesību zaudēšana pēc mantotāja paša gribas	284
7.1.1. Atteikšanās no mantojuma pirms aicinājuma mantot.....	284
<i>Mantotāja atteikšanās līgums 284; Mantotāja atteikšanās līguma noslēgšanas un atcelšanas forma 287</i>	
7.1.2. Mantojuma atraidīšanas pēc aicinājuma mantot	287
<i>Mantojuma atraidīšanas nosacījumi un spēks 287; Mantojuma atraidīšana par labu līdzmantiniekam 288; Atraidīšanas sekas 292</i>	
7.2. Nepilnīgi un spēkā neesoši testamenti	295
7.2.1. Testamenta atcelšana pret testatora gribu.....	295
<i>Testamenta spēka zaudēšanas laiks (pret testatora gribu) 295; Testamenti, kas nav spēkā paši par sevi. Atsevišķu rīkojumu pretlikumība 296; Testamenta apstrīdēšanas un atcelšanas pamats 301</i>	
7.2.2. Testamenta atcelšana, grozot testatoram savu gribu	304
<i>Testatora tiesība grozīt savu pēdējo gribu 304; Jauna testamenta taisīšana 304; Testamenta atsaukšana 307</i>	
7.3. Legāta atcelšana	310
<i>Legāta atcelšana pēc legatāra gribas 310; Legāta atcelšana pēc mantojuma atstājēja gribas 311; Par mantas novēlēšanu, kura neietilpst mantojuma masā mantojuma atstājēja nāves brīdī 313; Legāta atcelšana testamenta atkrišanas dēļ. Legāta tieša atkrišana 315; Legāta atcelšanas sekas 317</i>	
7.4. Mantojuma līguma atcelšana.....	319
<i>Mantojuma līguma spēka zaudēšana 319; Neatraidāmo mantinieku tiesību aizskārums mantojuma līgumā 321</i>	
7.5. Mantojuma un legāta atraušana necienīgām personām.....	322
<i>Personas, kurām var atraut mantojumu un legātu necienības dēļ 322; Personas, kuras var prasīt atraut mantojumu necienības dēļ 324; Mantojuma pāreja pēc tā atraušanas necienīgām personām 329</i>	
7.6. Pieauguma tiesība	331
<i>Pieauguma tiesības iestāšanās vispārējie nosacījumi 331; Pieauguma tiesība, mantojot pēc likuma 332; Pieauguma tiesība, mantojot pēc testamenta 334; Pieauguma tiesība līgumiskās mantošanas gadījumā 336; Pieauguma tiesība legātos 337</i>	

8. Mantojuma prasība339

Mantojuma prasības vispārīgs raksturojums 339; Mantojuma tiesības aizsargāšana 340; Pie mantojuma piederīgu atsevišķu lietu izprasīšana, nepastāvot strīdam par mantojuma tiesību 342; Mantojuma prasības mērķis 343; Par priekšmetu izprasīšanu, kas nav piederējuši pie mantojuma atstājēja mantas, bet par kuriem viņš atbildējis 344; Mantojumam iegūtās lietas un maksas prasīšana par atsavinātiem mantojuma priekšmetiem un risks par mantojumu 344; Sakarā ar mantojumu vai no tā saņemtā sevišķā labuma un augļu atdošana 346; Valdītāja tiesība, izdodot mantojumu, atvilkt izdevumus 348; Valdītāja izpildāmo nastu un saistību uzņemšanās 350; Izdevumu atlīdzināšana, kas valdītājam bijuši augļu iegūšanai un uzglabāšanai 350; Pašam mantojumam taisīto izdevumu atlīdzināšana 351; Mantojuma prasības noilgums 351

9. Līdzmantinieku savstarpējās attiecības un mantojuma dalīšana354

9.1. Līdzmantinieku savstarpējās attiecības354

Kopīpašuma tiesība 354; Nedalīta mantojuma valdīšanas tiesība 354; Augļi, pārējie ienākumi, nastas un zaudējumi nedalītā mantojumā 358; Līdzmantinieku atbildība par parādiem, kas guļ uz mantojumu 359; Mantojuma atstājēja parādnieku atbildība līdzmantiniekiem 359; Līdzmantinieku vienlīdzība rīcībā ar mantojumu 360; Līdzmantinieku pirmpirkuma tiesības 361; Līdzmantinieka izdevumu mantojumam atlīdzināšana 365; Parādu un piešķirtā legātu izpildes atlīdzināšanas samaksa 366; Norēķināšanās par mantojuma izlietošanu savām vajadzībām 366

9.2. Mantojuma dalīšana367

Mantojuma dalīšana līdz Civillikuma pieņemšanai un tā spēka atjaunošanai 367; Personas, kas var prasīt mantojuma dalīšanu 368; Dalāmā manta 372; Dalīšana mājas kārtībā un tiesas ceļā 374; Mantojuma atstājēja norādījumu ievērošana par mantojuma sadali 379; Noteikumi, kas jāievēro, dalot mantojumu tiesas ceļā 380; Naudas, atvietojamu lietu un to prasījumu sadale 381; Neatvietojamu kustamu lietu sadale 381; Mantas novērtēšana pirms sadales 382; Ja viens līdzmantinieks patur sev dalāmo nekustamo īpašumu 385; Dzīvokļa dalīšana 385; Ārpus pilsētas administratīvām robežām esošas lauksaimnieciska rakstura zemes dalīšana 395; Dokumentu dalīšana 403; Dalījuma sekas 404

9.3. Iepriekšēji saņemtā pievienojums407

Iepriekšējas piezīmes 407; Pievienojuma pienākums 407; Gadījumi, kad iepriekšēji saņemtā pievienojums nav jāizdara 409; Lejupējo un pārdzīvojušā laulātā iepriekš saņemtā pievienojuma pienākums 410; Kad jāpievieno parastās augšupējo un laulāto dāvanas 411; Ar ēdienu, mitekli, apģērbu, kopšanu, audzināšanu un izglītošanu saņemtā pievienojums 411; Pievienojamo priekšmetu vērtības noteikšana 412; Pievienojuma nokavējums 413

10. Mantojuma lietu izskatīšana tiesā	414
10.1. Pēdējās gribas rīkojuma akta nolasīšana un stāšanās likumīgā spēkā	414
<i>Pēdējās gribas rīkojuma akta iesniegšana tiesai 414; Testamenta iesniegšanas sekas 415; Atbildība par pēdējās gribas akta neiesniegšanu tiesai 416; Ārzemēs taisīta un spēkā esoša testamenta iesniegšana 417; Pēdējās gribas rīkojuma akta nolasīšanas laika noteikšana 419; Pēdējās gribas rīkojuma akta nolasīšanas kārtība 420; Testamenta oriģināli 420; Liecinieku nopratināšana par paraksta īstumu 421; Civillikuma 785.panta noteikumu ievērošana 421; Mutiska testamenta konstatēšana un procesuālais noformējums 422; Uzaicinājuma par mantojuma atklāšanas izsludināšana 423; Mantojuma atstājēja noteiktais termiņš mantojuma pieņemšanai 423; Mantinieku un ieinteresēto personu tiesības 426; Pieteikums par pēdējās gribas rīkojuma akta stāšanos likumīgā spēkā 426; Pieteikuma paraugs rakstiska testamenta atzīšanai par stājušos likumīgā spēkā 428; Testamenta apstrīdēšanas kārtība 429; Atbildētāji testamenta apstrīdēšanas prasībā 432; Pieteikuma izskatīšana 434; Strīdi par mantas piederību mantojuma masai 434; Spriedums par pēdējās gribas rīkojuma akta stāšanos likumīgā spēkā 436; Mantojuma līguma stāšanās spēkā 437; Pēdējās gribas rīkojuma akta spēkā stāšanās, ja iecelts pēcmantnieks 442; Nepieteikto tiesību dzēšana 442; Inventāra tiesības noteikšana spriedumā 443; Personas, kurām izsniedzams pēdējās gribas rīkojuma akts 443</i>	
10.2. Sludinājums par mantojuma atklāšanas. Aicinājums mantiniekiem izteikt attieksmi pret mantojumu	445
<i>Izsludināšanas pamats 445; Uzaicinājuma neizsludināšana par mantojuma atklāšanas 446; Pieteikums par izsludināšanu 446; Izsludināšanas kārtība 447; Uzaicinājuma spēks 448; Aicinājums mantiniekiem izteikt attieksmi pret mantojumu 451; Bezmantinieku manta 451</i>	
10.3. Apstiprināšana mantojuma tiesībās pēc likuma	456
<i>Pieteikums par apstiprināšanu mantojuma tiesībās 456; Uzaicinājuma izsludināšana par mantojuma atklāšanas 459; Pieteikuma izskatīšana 459; Spriedums par apstiprināšanu mantojuma tiesībās 464; Mantojuma masas apstiprināšana mantojuma tiesībās 466; Mantinieka tiesību realizēšana pēc sprieduma 467; Mantojuma izsniegšana uz ārzemēm 467; Pieteikuma atstāšana bez izskatīšanas 468</i>	
Izmantotās literatūras saraksts	469

Priekšvārds

Godātais lasītāj!

Daudziem, kam dzīves laikā rodas nepieciešamība kārtot mantojuma lietas, nākas secināt, ka tas nemaz nav vienkārši. Par mantojuma tālāko likteni var sākt rūpēties pats mantojuma atstājējs, sastādot testamentu (privātu vai publisku) vai noslēdzot mantojuma līgumu. Bet vislielākās grūtības var rasties mantiniekiem pēc tam, kad ir atklājies mantojums un jākārt mantojuma iegūšana likumā noteiktajā kārtībā, jo bieži rodas strīdi starp mantiniekiem par mantojuma tiesībām vai par mantojuma sadali. Tāpēc ir nepieciešamas zināšanas par mantojuma tiesībām, kuras noteiktas Civillikumā, un šo tiesību procesuālo realizēšanu saskaņā ar Civilprocesa likuma normām.

Mantojuma tiesības ir cieši saistītas ar lietu (īpašuma) tiesībām, jo pēc cilvēka nāves viņa īpašums pārvēršas mantojumā, un mantojums kļūst par mantinieka īpašumu. Tās ir saistītas arī ar ģimenes tiesību normām, jo mantinieki parasti ir mirušā tuvinieki un citi radinieki, ar saistību tiesībām, jo uz mantinieku pāriet daudzas mantojuma atstājēja saistības, un arī ar citām tiesību normām.

Latvijas 1937.gada Civillikums, kas stājās spēkā 1938.gada 1.janvārī, novērsa iepriekšējo sarežģīto mantojumu kārtšanas sistēmu Latvijā, kas bija atšķirīga dažādos Latvijas novados un pilsētās. Šī Civillikuma darbība tika pārtraukta 1940.gada 25.novembrī, kad Latvijā tika ieviests Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas 1922.gada Civillkodekss, kurš, izņemot nelielu laika posmu kara gados, bija spēkā Latvijā līdz 1964.gada 31.maijam. Sākot ar 1964.gada 1.jūniju, Latvijas teritorijā bija spēkā 1963.gada 27.decembrī apstiprinātais Latvijas PSR Civillkodekss un Latvijas PSR Civilprocesa kodekss.

Latvijas Republikas 1937.gada Civillikums mantojuma tiesību daļā tika atjaunots un ar nelieliem grozījumiem stājās spēkā tikai 1992.gada 1.septembrī, un līdz ar to būtiski mainījās mantojuma tiesiskās attiecības un mantojuma lietu kārtšanas procedūra. Mantojuma lietas turpmāk vairs nebija jākārt pie notāra, bet gan tiesā. Taču papildinājums Civilprocesa kodeksā par mantojuma lietu izskatīšanas kārtību tika izdarīts tikai 1993.gada 20.janvārī. Tomēr daudzus jautājumus par mantojuma lietu izskatīšanu tiesās šīs procesuālās normas neregulēja. Piemēram, nebija īstas skaidrības, kādam jābūt pieteikuma saturam par pēdējās gribas rīkojuma aktu stāšanos likumīgā spēkā un par apstiprināšanos mantojuma tiesībās pēc likuma, kādi dokumenti jāpievieno pieteikumam utt. Bija neskaidrības arī materiālo tiesību normu piemērošanā.

Lai novērstu trūkumus tiesu darbā mantojuma lietu izskatīšanā un nodrošinātu vienveidīgu tiesu praksi, Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnums 1995.gada 27.martā pieņēma lēmumu Nr.1 "Par likumu piemērošanu mantojuma lietās", kurā daļēji tika izskaidrotas tiesu praksē radušās problēmas. Daudzi no šajā plēnuma lēmumā dotajiem izskaidrojumiem vēlāk tika ietverti jaunajā Civilprocesa likumā, kas stājās spēkā 1999.gada 1.martā. Tika pastiprināta arī mantinieku interešu aizsardzība no līdzmantinieku nelabticīgas rīcības.

Pēc Civillikuma mantojuma tiesību daļas spēka atjaunošanas Latvijā lielu ieguldījumu mantojuma tiesību izskaidrošanā ir devis Augstākās tiesas senators Dr. iur. Rolands Krauze. Savās publikācijās viņš uzsāka un turpina risināt daudzas mantojuma tiesību aktuālās problēmas.

Gribu izteikt cerību, ka arī šis izdevums, kas nosaukts par zinātniski praktisku komentāru, būs neliels ieguldījums juridiskās domas attīstībā mantojuma tiesībās un varēs tikt izmantots kā praktisks līdzeklis mantojuma lietu kārtīšanai. Tas ir domāts plašam lasītāju lokam: studentiem, advokātiem, tiesu un prokuratūras darbiniekiem, kā arī visiem citiem, kurus interesē mantojuma tiesiskās attiecības.

Ja iepriekšējā darbā "Mantojumu kārtošana", kas izdots 1996.gadā, koncentrētā veidā tika izskaidrota mantošanas kārtība un ar to saistīto tiesību normu praktiska piemērošana, tad šajā darbā šos jautājumus ir mēģināts iztirzāt plašāk, apkopojot un daļēji izmantojot arī vēlāka laika publikācijas, komentējot ar mantošanu saistītās Civillikuma un Civilprocesa likuma normas un aktuālās problēmas mantojuma lietu izskatīšanā tiesās.

Diezgan plaši izmantota pirmskara laika juridiskā literatūra, kas izdota sakarā ar Civillikuma spēkā stāšanos. Pēc Civillikuma mantojumu daļas spēka atjaunošanas pazīstamais jurists Andris Grūtups, būdams vēl Augstākās padomes deputāts, nodeva autora rīcībā daudzu publikāciju kopijas un tādējādi rosināja pievērsties mantojuma tiesību dziļākai izpētei. Jāatzīmē, ka daži autori atsevišķus mantojuma tiesību institūtus ir analizējuši pietiekami dziļi, izsakot savu viedokli daudzos jautājumos. Te jāmin V.Briedis ("Mantojuma pieņemšana un mantojuma atraidīšana," 1939.), K.Dāle ("Iepriekšēji saņemtā pievienojums", 1938.), J.Kalniņš ("Privilēģēti testamenti pēc Latvijas Civillikuma", 1938.) u.c. Ir izdarītas daudzas atsauces uz civiltiesību autoritātes prof. V.Sinaiska darbiem, kuros analizētas mantojuma tiesību normas.

Ņemot vērā, ka 1937.gada Civillikumā ir iekļautas negrozītas daudzas mantojuma tiesību normas no 1864.gada Vietējo civillikumu kopojuma, izmantoti V.Bukovska sastādītie komentāri pie šiem likumiem, kā arī prof. K.Ērdmaņa, prof. I.Tjutrumova u. c. civiltiesību speciālistu darbi par Baltijas privāttiesību sistēmu, jo šo autoru izteiktie viedokļi nav zaudējuši savu vērtību arī tagad.

Nedaudz ir pieminētas arī agrāko tiesību sistēmu (īpaši romiešu) korespondējošas normas un attīstības vēsture, kā arī citu valstu likumi par mantojuma tiesībām ar nolūku parādīt to savstarpējo saistību vai būtiskas atšķirības, kas, iespējams, palīdzēs izprast mantojuma tiesību atsevišķu institūtu būtību un attīstības tendences no šodienas viedokļa.

Sevišķu vērību mēģināts pievērst tiesu prakses materiāliem, lai parādītu, kā praktiski tiek tulkotas un piemērotas likumu normas. Izmantoti gan pirmās instances, gan apelācijas instances tiesu, bet visbiežāk Augstākās tiesas Senāta spriedumi. Saskaņā ar likuma "Par tiesu varu" 16.pantu spriedumiem, kas stājušies likumīgā spēkā, ir likuma spēks, visiem tie ir obligāti un tāpēc, neraugoties uz dažkārt tajos esošajiem trūkumiem un nepilnībām, pret tiem jāizturas ar tādu pašu cieņu kā pret likumu.

Dokumentu paraugi, tāpat kā iepriekšējā izdevumā, nav domāti to burtiskai atdarināšanai, iespējami arī citi varianti. Parādīts vienīgi dokumentu saturs, to noformēšana atkarīga no katra konkrētā gadījuma apstākļiem.

Jāatzīmē, ka komentāros ne vienmēr būs atrodama gatava atbilde uz visiem jautājumiem. Dažreiz ir tikai norāde uz atšķirīgiem viedokļiem, novērtējums atstāts lasītāju ziņā. Ievērojamais Indijas neatkarības cīnītājs Mahātma Gandijs ir teicis: "Viedokļu atšķirību nekad nevajag uztvert kā naidīgumu. Pretējā gadījumā mēs ar sievu būtu mūžīgi ienaidnieki. Es nepazīstu uz pasaules divus cilvēkus, kam nebūtu domstarpību..."

Arvien rodas jaunas problēmas, uz kurām atbildi varēs dot tikai turpmākie pētījumi un tiesu prakse.

Paldies visiem, kas veicinājuši šā izdevuma tapšanu un izdošanu.

Ar cieņu

Zigmants Gencs

1. Mantojuma jēdziens

1.1. Mantojuma vispārīgs raksturojums

Tēmas:

Mantojuma tiesības

Mantinieks

Mantotspēja

Mantojums kā juridiska persona

Aicinājums mantot

Mantojuma tiesības. Ja nākas dzirdēt kādu sakām, piemēram: "Tas ir Morberga nams, kuru viņš novēlējis Latvijas Universitātei" vai "Šī manta piederējusi manam vectēvam", – tad sacītais vedina domāt ne par tagadējiem īpašniekiem, bet par šo mantu radītājiem un bijušajiem īpašniekiem. Cilvēks dzīvo tikai vienu mūžu, bet viņa darba augļi kā mantojums var pāriet no paaudzes uz paaudzi.

Mantojuma pāreju regulē mantojuma tiesības, tās pastāv kopš siršanas senatnes un ir vēsturiski cieši saistītas ar privātīpašuma attīstību. Tām ir liela nozīme sabiedrības dzīvē. Ja nebūtu mantojuma tiesību, tad mirušā parādnieki atbrīvotos no parādiem, bet kreditori nevarētu realizēt savas pretenzijas uz mirušā mantu, šī manta nevienam nepiederētu. Saskaņā ar mantojuma tiesībām visa mirušās personas manta, tiesības, izņemot tīri personiskās, un pienākumi kopumā pāriet uz mantiniekiem.

Ne tikai visa civiltiesību sistēma, bet arī katra tās daļa ietver sevī savu centrālo ideju, kas organizē un piedod tiesībām vadošās līnijas, tāpēc, lai pareizi izprastu šīs daļas, tās, katru reizi interpretējot, ir jāņem vērā tieši šī ideja kā sava veida vadošais princips vai pamats – pēc prof. V.Sinaiska¹ terminoloģijas – galvenā vai ģenerālā norma. Par tādu ideju mantojuma tiesībās jāatzīst mirušās personas griba un tieši – viņas pēdējā griba. Pēdējās gribas atstājējs pats nevar vairs piedalīties šīs gribas realizēšanā, un tamdēļ Civiltiesību uzdevums un mērķis ir gādāt par šīs gribas noteiktu un pareizu izpildīšanu. Par pēdējās gribas paveidu atzīstama arī mantošana pēc likuma.

Mantojuma tiesības ir subjekta (fiziskas personas) tiesības izteikt savu pēdējo gribu; tās neizteikšanas gadījumā tā tiek prezumēta normās

¹ Dzimis 1876.gadā Krievijā, beidzis Tambovas garīgo semināru 1896.gadā, bet 1904.gadā beidzis Tērbatas universitātes Juridisko fakultāti. Kijevā 1913.gadā aizstāvējis doktora disertāciju un ievēlēts par profesoru. Bijis Kijevas Juridiskā institūta direktors, no 1922.gada Civiltiesību katedras vadītājs Latvijas Universitātē, tiesību žurnāla "Jurists" vadītājs. Vairāk nekā 500 darbu autors krievu, latviešu, vācu, franču un latīņu valodās. Aktīvi darbojies dažādās starptautiskajās organizācijās. Miris Briselē 1947.gada 21.septembrī 73 gadu vecumā.

kā mantošana pēc likuma. Šī normatīvā prezumcija, pēc kuras, kļuvis ciešot, izteikta pēdējā griba, ir likuma nosacījumi par mantošanu pēc likuma vai ieraduma, tādā kārtā ir organiski saistīta ar visu mantojuma tiesību juridisko dabu – ar pēdējo gribu: tā ir alfa un omega, iesākums un gals mantošanas tiesībām, viņu pielietošanai un iztulkošanai.²

Mantojuma tiesībās mantības likvidācijas īpatnējā kārtība pamatota uz turpināšanās idejas. Tamdēļ arī tas, ko mēs parasti saucam par personas izbeigšanu mantojuma tiesībās, nav tas pats, kas juridiskas personas likvidācija; pēdējā gadījumā nav pēctecības, nav turpināšanās. "Krievu termins "nasljedstvo" tāpat kā romiešu "hereditas" tieši izteic personas turpināšanās ideju. Latviešu termins "mantojums", par nožēlošanu, šo nozīmi ir zaudējis. CL runā vienkārši "**mantojuma tiesības**" (otrās daļas virsraksts) un ar to saprot (384.p.) **tiesības mantot** (iegūt mantu), atšķirībā no mantojuma tiesībām – tiesībām būt par mantinieku. Mantošanā pēc likuma ir tieši vajadzīgs tiesību turpinātājs (tiesību ņēmējs)".³

Tagadējās tiesības, arī Civillikums, saprot mantošanas tiesības divējādi: stingri norobežotā nozīmē un plašākā nozīmē kā vienkāršu mantības likvidāciju (legatari). Kaut gan šāds dalījums atrada vietu arī romiešu tiesību sistēmā, tomēr tur tas asi norobežojās: mantinieks vienmēr bija mantojuma atstājēja **personības** turpinātājs. Tagadējās tiesībās runa iet galvenā kārtā tikai par **mantības**, ne personas pēctecību.⁴

Juridiskajā literatūrā sastopamies ar terminiem "universālā sukcesija" un "singulārā sukcesija". Universālā sukcesija (*successio in universum ius defuncti*) ir romiešu tiesību princips un nozīmē mantinieku iestāšanos nomirēja (*defunktus*) tiesību un pienākumu kopumā kā vienā veselā vienībā, it kā turpinot nomirēja personu. Singulārā sukcesija – atsevišķu lietu (priekšmetu) novēlējums dažām personām ārpus vispārējās mantošanas kārtības, piemēram, legāta piešķirums.

Saskaņā ar Civillikuma 384.pantu *tiesību iestāties mirušā mantisko attiecību kopībā sauc par mantojuma tiesību. Personu kurai pieder tāda tiesība, sauc par mantinieku.*

Mantinieks. Tātad mantinieks (*heres*) ir persona, kurai pieder tiesība iestāties mirušā mantisko attiecību kopībā. Mantinieka jēdzienam Civillikumā ir atsevišķas nianšes. Var jautāt, no kura laika personu var saukt par mantinieku? Parasti tiek uzskatīts, ka mantojuma tiesība rodas mantojuma atstājēja nāves brīdī un tā pastāv likumā noteiktu laika periodu, kas atvēlēts mantojuma pieņemšanai, un mantinieks ir persona,

² *Sinaiskis V.* Mantojuma tiesības. // Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1940, Nr.1, 16.-17.lpp.

³ Turpat, 20.lpp

⁴ Turpat, 23.lpp.

1. MANTOJUMA JĒDZIENS

kura iegūst mantojuma tiesību mantojuma atklāšanās brīdī un kurai ar to piešķirtas tiesības mantojumu pieņemt vai atraidīt.⁵ Taču Civillikuma 688.pants nosaka: "Ar aicinājumu mantot nodibinās vienīgi iespēja kļūt par mantinieku. Mantojuma iegūšanai vajadzīgs vēl, lai aicinātais izteiktu savu gribu pieņemt mantojumu". No šī panta formulējuma izriet, ka iespējamais mantinieks kļūst par mantinieku tikai pēc gribas izteikšanas pieņemot mantojumu.

Attiecībā uz mantojumu likums izšķir pieaicināšanas momentu pie mantojuma (t.i., iespēju kļūt par mantinieku) no pašas mantojuma iegūšanas (t.i., gatavības mantojumu pieņemt). Iegūšanas iespējas moments un paša mantojuma iegūšanas moments nesakrīt. Iespēja kļūt par mantinieku sakrīt ar mantojuma atstājēja nāves momentu. Mantojuma iegūšana saistīta ar gribas izteikšanu pieņemt mantojumu. Faktiska mantas iegūšana valdījumā var notikt arī vēlāk, taču, ja mantinieks mantojumu pieņem, mantojums pāriet viņa īpašumā jau ar mantojuma atstājēja nāvi. Tātad mantojuma pieņemšanai ir atpakaļejošs spēks uz mantojuma atklāšanās momentu: pieņemtais mantojums tiek atzīts par mantiniekam piederošu no mantojuma atklāšanās laika. Ar to tiek nodrošināta īpašuma tiesību nepārtrauktība.

Par mantiniekiem Civillikumā iet runa arī pirms mantojuma atklāšanās, jo arī tad var pastāvēt mantojuma tiesība, piemēram, noslēdzot mantojuma līgumu, ar kuru viens līdzējs otram vai vairāki līdzēji cits citam piešķir tiesību uz savu nākamo mantojumu vai tā daļu (CL 639.-645.p.). Ar šādu līgumu nodibina nevis tikai personisku saistību, bet pašu mantojuma tiesību. Mantojuma līgums nodibina tikai nākamo aicinājumu mantot un tādēļ, kamēr mantojuma atstājējs vēl ir dzīvs, piešķir līgumiskam mantiniekam vienīgi nogaidu tiesību uz viņa nākamo mantojumu, bet nevis tūlīt spēkā esošu tiesību uz mantojuma atstājēja tagadējo mantu, taču, ja mantojuma atstājējs kaut ko atsavina ar acīmredzamu nolūku atņemt līgumā ieceltam mantiniekam ar līgumu piešķirto tiesību, tad šis mantinieks, vēl mantojuma atstājējam dzīvam esot, var tādu atsavinājumu apstrīdēt. Šāda norāde ir pretrunā tam, ka mantojuma tiesība rodas, mantojumam atklājoties. Ja mantojuma līguma priekšmets ir nekustams īpašums un šo līgumu ieregistrē zemesgrāmatās, mantojuma atstājējam dzīvam esot, tad viņš šo nekustamo īpašumu var atsavināt, ieķīlāt un apgrūtināt ar lietu tiesībām tikai ar līgumiskā mantinieka piekrišanu.

⁵ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši R.Krauze un Z.Gencs. – Rīga: Mans Īpašums, 1997, 17.lpp.

1.1. Mantojuma vispārīgs raksturojums

Likums paredz neatraidāmo mantinieku tiesības ne tikai pēc mantojuma atklāšanās, bet arī pirms, piemēram, ja mantojuma līgumā nav ievēroti noteikumi par neatņemamo daļu, tad mantojuma atstājējam dzīvam esot, neatraidāmie mantinieki var līgumu apstrīdēt (CL 642.p.).

Neatraidāmo mantinieku interešu aizsardzība ir paredzēta arī dāvinājuma līgumā (CL 1922.p.), atšķiras vienīgi šī līguma apstrīdēšanas laiks.

Kādā konkrētā civillietā kasācijas sūdzībā tika norādīts, ka likums pieļauj neatņemamās daļas izprasišanu, dāvinātājam vēl dzīvam esot, nevis pēc dāvinātāja nāves, kā to atzinusi tiesa. Tā kā pašas tiesības atprasīt neatņemamo daļu rodas no nesamērīgā dāvinājuma izdarīšanas brīža, tad arī personu loks, kuras var rūpēties par savu mantisko interešu aizsardzību, nosakāms uz šīs dāvināšanas brīdi. Turpinoties dāvinājuma līguma priekšmeta civiltiesiskajai apgrozībai, neatņemamās daļas atgūšana var izrādīties neiespējama sakarā ar pēdējā ieguvēja labticīgumu, kuru aizsargā Civillikuma 910.pants un no praktiskās realizācijas viedokļa arī 1894.pants. Norādīts arī, ka Civillikuma 1922.panta piemērošanas pamats nav dāvinātāja mantojuma atklāšanās.

Augstākās tiesas Senāts šādam viedoklim nepiekrīta un spriedumā norādīja: *"Civillikuma 1922.pants nosaka, ka, ja dāvinājums izdarīts tādā apmērā, ka dāvinātāja neatraidāmiem mantiniekiem neatliek pat viņu neatņemamās daļas (422. un turpm.p.), tad viņi var prasīt no apdāvinātā, lai izdod viņiem šīs daļas.*

Aprēķinot neatņemamo daļu, jāņem par pamatu dāvinātāja mantas stāvoklis dāvināšanas laikā. Bet, ja šī manta vēlāk pavairojusies, tad jāievēro tiklab šis pavairojums, kā arī tas, kas neatraidāmam mantiniekam novēlēts rīkojumā nāves gadījumam.

Tātad Civillikuma 1922.pantā norādītais dāvinājuma ierobežojums ieviests tikai neatraidāmiem mantiniekiem par labu un izriet no neatraidāmo mantinieku institūta un šo mantinieku tiesību viedokļa. Mantinieks ir persona, kam pieder tiesība iestāties mirušā mantisko attiecību kopībā (CL 384.p.), līdz ar to arī neatraidāmais mantinieks savas tiesības var izmantot tikai pēc mantojuma atklāšanās, kad būs zināms mantinieku skaits (CL 424.p.), vai dāvinātāja manta ir pavairojusies, vai dāvinātājs neatraidāmam mantiniekam ir kaut ko atstājis kā mantojumu vai legātu, vai arī neatraidāmais mantinieks no dāvinātāja ir kaut ko saņēmis viņa dzīves laikā, ja uz saņemto attiecas pievienojuma pienākums.

Dāvinājumu, kurā nav ievērota neatraidāmo mantinieku neatņemamā daļa, var apstrīdēt mantojuma atstājējam dzīvam esot tikai gadījumā, ja dāvinājums ietver dāvinātāja nākamo mantu, vai arī kopā visu tagadējo un nākamo mantu uz tāda pamata, ka tagadējo mantu

1. MANTOJUMA JĒDZIENS

nenodod tūlīn. Šāds dāvinājums uzskatāms par mantojuma līgumu (CL 1926.p.) un tā apstrīdēšana notiek uz mantojuma tiesību pamata (CL 642.p.).

Nemot vērā iepriekš minēto, kasācijas sūdzība ir noraidāma".⁶

No mantošanas var atteikties pirms aicinājuma mantot, noslēdzot mantotāja atteikšanās līgumu starp nākamo mantinieku un to personu, no kuras mantot viņš atteicies (CL 766.-774.p.). Šādā gadījumā Civillikumā ir lietots termins "mantotājs". Ar mantotāja atteikšanos izbeidzas viņa mantošanas tiesība, un mantojuma atstājējs atbrīvojas no visiem ierobežojumiem noteikšanā par savu mantojumu, arī par neatņemamo daļu.

No iepriekš minētā var izdarīt secinājumu, ka *Civillikumā termins "mantinieks" ir lietots gan šaurākā, gan arī plašākā nozīmē.*

Bez tam Civillikumā dažos gadījumos iet runa arī par *"tiešiem mantiniekiem"* (CL 482., 485., 497., 583.p.), tuvāk nepaskaidrojot šos jēdzienus, un tas praksē var radīt neskaidrības un dažādu interpretējumu. Termins "tiešie mantinieki" ir pārņemts no Baltijas guberņu civilo likumu kopojuma (BGCLK, 1864.g.) jeb Vietējo civillikumu kopojuma (V.C.L.), kurā bija sastopamas šī jēdziena lietošanas atšķirības Kurzemē (Kurlandē), Līflandē un Estlandē (2666.p.).

Civillikuma mantojuma tiesību daļā ir nodaļa par pēcmantinieka iecelšanu (486.-493.p.), līdz ar to tiek lietots arī apzīmējums *"pirmmantinieks"*. Noteikts, ka mantojuma atstājējs testamentā vai mantojuma līgumā var uzlikt ieceltam mantiniekam kā pirmmantiniekam pienākumu izdot mantojumu vai tā daļu kādai citai personai kā pēcmantiniekam. Pēcmantiniekam šādu pienākumu nevar uzdot. Šie noteikumi piemērojami arī legātiem (486.p.). V.C.L. pēcmantinieka institūts nebija noteikts. Pastāvēja *"fideikomiss"* (*fideikommissum*), t.i., testamentārs rīkojums, kas uzliek *tiešam* mantiniekam pienākumu izdot visu mantojumu vai tā daļu kādam citam (V.C.L. 2317.p.). Jāatzīst, ka fideikomiss un pēcmantinieka institūts ir radniecīgi, attīstījušies no kopīga pamata – legāta. Tas apstāklis, ka V.C.L. uzlika pienākumu *tiešam* mantiniekam (fiducionāram) izdot mantojumu vai tā daļu kādam citam, bet Civillikumā šāds pienākums ir uzlikts pirmmantiniekam, dod pamatu secināt, ka *pirmmantinieks* ir tas pats *tiešais* mantinieks, kurš tieši iestājas savās tiesībās bez jebkādas starpniecības, atšķirībā no pēcmantinieka (netiešā) mantinieka, kurš mantojumu vai tā daļu saņem no pirmmantinieka. Tomēr jāņem vērā, ka pēcmantinieks stājas mantojuma

⁶ Izvilkums no Senāta 1996.gada 26.jūnija sprieduma lietā par dāvinājuma līgumu atzīšanu par spēkā neesošiem daļā un īpašuma tiesību atzīšanu uz mājīpašuma daļu. (Nr.56).

atstājēja vietā, nevis pirmmantnieka vietā, tikai tiesību pāreja pēc viena un tā paša mantojuma atstājēja notiek divās reizēs.

Termins *tiešais mantinieks* Civillikumā tiek lietots substitūcijas gadījumā un tas attiecas uz testamentā ieceltu mantinieku, ja tas negribētu vai kaut kāda iemesla dēļ nevarētu mantojumu pieņemt. Tāda mantinieka atvietotāju sauc par *substitūtu*. Piemēram, lai substitūts iegūtu savu substitūta daļu, viņam jāpārdzīvo ne vien testators, bet arī tas apstāklis, kura dēļ atkrīt *tiešais* mantinieks (CL 482.p.); substitūcija izbeidzas, tiklab *tiešam* mantiniekam iegūstot mantojumu, kā arī substitūtam nomirstot pirms tā apstākļa iestāšanās, kuram bijusi nodibināta viņa tiesība, un vispār zaudējot mantotspēju (CL 484.p.).

Mantotspēja. *Mantotspēja ir juridiska iespēja kļūt par mantinieku. Tā ir katrai personai, kurai ir tiesību spēja. Saskaņā ar Civillikuma 385.pantu kam vispār ir tiesība iegūt mantu, tam ir arī tiesība iegūt mantojumu vai tā sastāvdaļu. Mantot spēj fiziskas un juridiskas personas. Likums nosaka (CL 388.p.), ka mantotspējai jāpastāv mantojuma atklāšanās dienā (655.p.) un jāturpinās līdz mantojuma pieņemšanai (687.p.). Šie noteikumi attiecas arī uz legatāriem ar izņēmumu, ka uzturu var piešķirt arī tādām personām, kas nespēj mantot (CL 509.p. 2.d.).*

Fiziska persona spēj mantot neatkarīgi no tā, vai viņa ir pilngadīga vai nepilngadīga, arī tad, ja mantojuma atklāšanās laikā viņa ir ieņemta, kaut arī vēl nav piedzimis (386.p.). Šāds bērns par mantinieku var kļūt tad, ja viņš piedzimis dzīvs, turklāt ir nepieciešams, lai bērns būtu piedzimis ne vēlāk kā pēc 306 dienām no mantojuma atstājēja nāves dienas (skat. CL 152., 153.p.) un viņš varēs mantot gan kā likumiskais, gan testamentārais vai līgumiskais mantinieks. Viņš varēs izmantot arī neatraidāmā mantinieka tiesības.

Jāņem vērā, ka juridiskās personas nevar būt mantnieces uz likuma pamata, bet gan tikai uz testamentā vai mantojuma līguma pamata. Tām var piešķirt legātu un uzdot to izpildīt.

Saskaņā ar Civillikuma 387.pantu mantot spēj arī tādas juridiskas personas, kuru nodibināšanu mantojuma atstājējs paredz savā rīkojumā nāves gadījumam, ieceļot tās par mantiniecēm un novēlot tām mantu. Jaundibināmā juridiskā persona iegūst juridisko personību ar tās apstiprināšanos vai reģistrāciju uz vispārēja pamata, bet skaitās par mantinieci jau no mantojuma atklāšanās dienas. "Šī ir vērtīga kodeksa novella, jo tā atbilst mūsu laikmetam, kuru raksturo juridisko personu lielā nozīme saimnieciskā dzīvē. Arī teorētiski šī novella ir interesanta, jo **šai gadījumā** tā atceļ to principu, kas izriet no sukcesijas izpratnes, ka mantiniekam jāpārdzīvo mantojuma atstājējs. Ar šādu izpratni ir saistīti tādi institūti kā: substitūcija, transmisija u.c. Mūslaiku kodeksi, pretēji romiešu tiesībām, prasa mantinieka kā tiesību subjekta eksistēšanu

1. MANTOJUMA JĒDZIENS

mantojuma atklāšanās laikā un arī, lai mantinieks saglabātu mantotspēju (pasīvo tiesību iespēju, leģitimāciju) līdz mantojuma pieņemšanai (388.p. un 687.p.).

Praksē var gadīties šāds kazuss. – Atklājies mantojums sakarā ar tiesas publikāciju par kādu nozudušo (370.p.-381.p., sal. 655.p. un 377.p.). Šai gadījumā mantinieki būs tās personas, kuras **eksistē** tai dienā, kurā tiesa izsludinājusi nozudušo par mirušu (379.p. un 377.p.). Bet ja līdz mantojuma pieņemšanai top **zināms**, ka mantojuma atstājējs vēl ir dzīvs, tad tomēr, neskatoties uz saņemto aicinājumu, šīs personas nevar kļūt par mantiniekiem. Jautājuma šādam atrisinājumam pamatojumu dod kodeksa sistēma par mantojuma iegūšanu ar pieņemšanas aktu (689.p.). **Ģermāņu** sistēmā juridiskais stāvoklis par mantojuma iegūšanu vai atraidīšanu būtu bijis citāds.

Bet, ja arī mantinieks norādīto mantojumu jau pieņēmis, tad tomēr nozudušā persona, kuru tiesa izsludinājusi par mirušu, atgriešanās gadījumā nezaudē savu mantu un var dabūt atpakaļ no mantiniekiem visu to, kas vēl ir uzglabājies (380.p.)."⁷

Mantojums kā juridiska persona. Mantojuma kārtošana nav tikai katra personīga problēma. Pēc cilvēka nāves viņa atstātai mantai nepieciešama pārvaldība. Mantojumam jādarbojas līdzī valsts saimnieciskajā dzīvē un tas nepārstāj piedalīties civiltiesiskajā apgrozībā ar mantojuma atstājēja nāvi.

Civillikuma 383.pantā ir noteikts, ka mantojums ir juridiska persona. Mantojums var iegūt tiesības un uzņemties pienākumus. Tas nozīmē, ka mantojums pēc mantojuma atklāšanās (CL 655.p.) ir tiesību subjekts, kas var darboties ar mantojuma masas (*hereditas iacens*) aizgādni, kamēr mantojuma atstājēja vietā nav iestājies viņa tiesību pārņēmējs – mantinieks (plašāk par mantojuma aizgādņa tiesībām un pienākumiem skat. nodaļā par mantojuma apsardzību un aizgādību, bet par mantojuma masas apstiprināšanu mantojuma tiesībās, piemēram, kad pēc mantojuma atstājēja nāves viņa mantojumu pieņem mantinieks, kurš, neapstiprinājies mantojuma tiesībās, nomirst skat. nodaļā par mantojuma lietu izskatīšanu tiesās.).

Aicinājums mantot. *Aicinājums mantot iestājas mantojumam atklājoties (655.p.). Aicinājuma pamati ir mantojuma atstājēja tiesīgi izteikta griba vai likums.*

Mantojuma atstājējs savu gribu var izteikt testamentā vai mantojuma līgumā.

⁷ *Sinaiskis V.* Mantojuma tiesības. // Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1940, Nr.1, 35.lpp.; plašāk par iepriekš minētajām sistēmām skatīt nodaļā par mantojuma pieņemšanu un atraidīšanu.

1.1. Mantojuma vispārīgs raksturojums

Līgumiskai mantojuma tiesībai ir priekšroka pret testamentāro, un kā pirmajai, tā otrajai ir priekšroka pret likumisko; visi trīs mantojuma tiesību veidi var pastāvēt kopīgi (CL 389.p.).

Civilkodekss, kas bija spēkā līdz Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma mantojuma tiesību daļas spēka atjaunošanai paredzēja tikai testamentāro un likumisko mantošanu.

1.2. Mantojums kā kopība

Mantojuma definīcija. Mantojuma (*hereditas*) jēdziena legālā definīcija dota Civillikuma 382.pantā: *"Mantojums ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa patiesās vai tiesiski pieņemamās nāves laikā. Šajā ziņā mirušo vai par mirušu izsludināto sauc par mantojuma atstājēju"*.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnums 1995.gada 27.marta lēmumā Nr.1 "Par likumu piemērošanu mantojuma lietās" pirmajā punktā par mantojumu devis šādu izskaidrojumu: "Mantojums (mantojuma masa) vai mantošanas tiesību objekti ir mantas kopība, kas mantojuma atstājējam piederējusi nāves brīdī (arī mantojuma atstājēja tiesības un saistības).

Mantot var to, kas nav izņemts no privāttiesiskās apgrozības. Mantojumā var pāriet tikai manta, kura mantojuma atstājējam piederējusi uz likumīga pamata.

Izlemjot mantojuma lietas, ir jāņem vērā arī Civillikuma lietu tiesību, saistību tiesību un ģimenes tiesību daļās esošās norādes uz to, kas mantojumā pāriet mantiniekam. Piemēram, lietu tiesību daļā šādas norādes ir 1034.p., 1077.p., 1219.p., 1231.p., 1248.p., 1257.p., 1258.p., 1261.p., 1270.p., 1288.p., 1304.p., 1353.p., 1382.p., saistību tiesību daļā šādas norādes ir 1414.p., 1519.p., 1580.p., 1583.p., 1590.p., 1778.p., 1785.p., 1915.p., 1920.p., 2105.p., 2211.p., 2266.p., 2312.p., 2350.p., ģimenes tiesību daļā 113.p., 114.p., 135.p. u.c.

Mantiniekam ir tiesības celt prasību, lai atgūtu no sveša nelikumīga valdījuma vai turējuma mantu, kas piederējusi mantojuma atstājējam, piedzīt izsniegto aizdevumu samaksu, turpināt prāvu, ko uzsācis mantojuma atstājējs savu mantisko tiesību aizstāvēšanai, utt.

Nevar mantot tādas mantojuma atstājēja tiesības, kurām piemīt stingri personisks raksturs un kuras izbeidzas ar viņa nāvi: alimentācijas tiesības un pienākumi, dzīvojamās telpas īres tiesības, tiesības uz atlīdzību par mantojuma atstājēja veselībai nodarīto kaitējumu, izņemot kaitējuma atlīdzības summas, kuras mantojuma atstājējs nav saņēmis līdz savai nāves dienai, u.c.

Mantojumā pāriet arī mirušā vēl neizņemtā darba alga, citas viņam pienākošās naudas summas: piemaksas, kompensācijas par neizlietoto atvaļinājumu, dividendes, vārda akcijas u.tml."

Mantošanas rezultātā uz mantinieku pāriet kā mantojuma *aktīvs*, tā arī *pasīvs*. Visu to, kas sastāda un vairo mantojuma vērtību, sauc par mantojuma aktīvu, bet to, kas samazina mantojuma vērtību, sauc par mantojuma pasīvu.

Praktiski tas nozīmē, ka **legatārs nav mantinieks**, kaut arī viņš iegūtu visu aktīvu. Tāpat arī mantinieks, ja viņš pavisam nedabū aktīvu, bet tikai pasīvu, pēc mūsu kodeksa, jādomā, nebūs mantinieks. Pamatojums tam vienkāršs: mantojuma pāreja prezumē **mantojumu**; pēdējais, kā jau redzējām, ir aktīva un pasīva kopība. Izejot no tā, pasīvs vien nevar būt mantojums. Saprotams, citāds atrisinājums būs romiešu tiesībās, kur vadošā bija personas turpināšanas ideja.⁸

Ja vēlāk tiek konstatēta manta, kas mantojuma atklāšanās brīdī, kā arī mantojuma pieņemšanas termiņa aprites laikā vēl neietilpa mantojuma sastāvā, – tā pieder mantojumu pieņēmušajiem mantiniekiem.

Lai izprastu, kas ietilpst mantojumā, jāpievēršas Civillikuma Mantojuma tiesību daļas atsevišķu pantu noteikumiem, kas nosaka mantojuma iegūšanas sekas (701.-714.p.).

⁸ *Sinaiskis V.* Mantojuma tiesības. // Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1940, Nr.1, 23.lpp.